

Strazbur, 30. novembar 2017.

CCPE(2017)2Final

KONSULTATIVNO VIJEĆE EVROPSKIH TUŽILACA (CCPE)

Mišljenje br. 12 (2017) Konsultativnog vijeća evropskih tužilaca o ulozi tužilaca u odnosu na prava žrtava i svjedoka u krivičnom postupku

1. Uvod: svrha i područje primjene ovog Mišljenja

1. Konsultativno vijeće evropskih tužilaca (CCPE) je osnovano 2005. godine od strane Komiteta ministara u cilju davanja mišljenja o pitanjima koja se odnose na tužilačku organizaciju i unaprjeđenja djelotvornog sprovođenja Preporuke Rec(2000)19 Komiteta ministara državama članicama o ulozi državnog tužilaštva u sistemu krivičnog pravosuđa.
2. Komitet ministara je zatražio od CCPE-a u toku 2017. godine pripremi i usvoji mišljenje koje će podnijeti Komitetu na razmatranje o ulozi tužilaca u vezi sa pravima žrtava i svjedoka u krivičnim postupcima. CCPE je izradio ovo mišljenje na osnovu odgovora 31 države članice na ovaj upitnik²⁴⁰.
3. Svrha ovog Mišljenja ja da utvrdi kako tužioci mogu na najkvalitetniji i najefikasniji način ispuniti svoju misiju u vezi sa zaštitom prava žrtava i svjedoka koji su pogođeni krivičnim djelima. Ovo Mišljenje naročito ističe ulogu tužilaca u zaštiti prva pomenutih lica kao radnjivig kategorija, tokom različitih faza krivičnog postupka, kao i tokom izvršenja sudskih presuda, obzirom da žrtve i svjedoci mogu takođe biti u ranjivom položaju tokom faze izvršenja i nakon nje.
4. CCPE ističe da u država članicama u kojima državni tužioci obavljaju funkcije izvan krivično-pravnog sistema, načela i preporuke ovog Mišljenja se takođe shodno primjenjuju i na te funkcije.

240 Vldjeti dokument CCPE(2017)1 ili

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccpe/opinions/Travaux/Compilation_CCPE_avis%2012.pdf

5. Države članice Savjeta Evrope imaju različite pravne i organizacione okvire za državno tužilaštvo, kao i neke zajedničke karakteristike. Na primjer, nemaju sva državna tužilaštva funkciju krivične istrage. Stoga, neće svi elementi ovog Mišljenja biti primjenljivi na sve države članice. Međutim, tužioci u svim državama članicama treba da obrate posebnu pažnju na zaštitu prava žrtava i svjedoka u krivičnom postupku i da postupaju uz strogo poštovanje zakona i ljudskih prava.
6. Ovo Mišljenje prepoznaje značaj Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Evropska konvencija), kao i relevantne sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud). Takođe je uzeo u obzir i nekoliko konvencija Savjeta Evrope²⁴¹ kao i druga krivično-pravna akta, uključujući Rezoluciju (77) 27 o obeštećenju žrtava krivičnih djela, Preporuku R (85)11 o položaju žrtve u okviru krivičnog prava i postupka, Preporuku R(87)21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije, Preporuku Rec(2005)9 o zaštiti svjedoka i saradnika pravde, Smjernice o zaštiti žrtava terorističkih akata (2005.), Preporuku Rec(2006)8 o pomoći žrtvama krivičnih djela i Preporuku (2012)11 Komiteta ministara o ulozi državnih tužilaca izvan krivično-pravnog sistema. Ovo Mišljenje je takođe zasnovano na većini prethodnih Mišljenja CCPE-a²⁴².
7. CCPE je takođe uzeo u obzir relevantna dokumenta Ujedinjenih nacija²⁴³, kao i Standarde profesionalne odgovornosti i Izjavu o osnovnim dužnostima i pravima tužilaca, usvojene od strane Međunarodnog udruženja tužilaca (IAP) 1999. godine.

2. Definicije

8. U kontekstu ovog Mišljenja, žrtve su lica koja su neposredno ili posredno pretrpjela fizičke, emotivne, socijalne ili druge štetne posljedice usljed izvršenja

241 Vidjeti spisak pomenutih Konvencija Savjeta Evrope u fusnotama 20 i 21

242 Vidjeti naročito Mišljenje br. 1(2007) o „Načinima unaprijeđenja međunarodne pravosudne saradnje u oblasti krivičnog pravosuđa“, Mišljenje br. 5(2010) o državnom tužilaštvu i maloljetničkom pravosuđu, Mišljenje br. 8(2013) o odnosima između državnih tužilaca i medija, Mišljenje br. 9(2014) evropskim normama i načelima za tužioce, uključujući „Rimsku povelju“, Mišljenje br. 10(2015) ulozi tužilaca u krivičnim Mišljenje br. 11(2016) o kvalitetu i efikasnosti rada tužilaca, uključujući i u borbi protiv terorizma i organizovanog kriminala.

243 Vidjeti naročito Deklaraciju o osnovnim načelima pravde za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe moći, koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 1985. godine, Smjernice o ulozi tužilaca (1990.), Konvenciju Ujedinjenih nacija o transnacionalnom organizovanom kriminalu (2000.) i 2003 Protokol o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom kojim se dopunjava Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Status i uloga tužilaca: Vodič Kancelarije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal i Međunarodnog udruženja tužilaca (2014.)

krivičnog djela. Ova definicija ne isključuje pravna lica, koja se mogu koristiti odgovarajućim odredbama ovog Mišljenja. "Svjedok" je lice koje, bez obzira na njegov procesno-pravni status, posjeduje informacije koje su relevantne za otkrivanje, pribavljanje, utvrđivanje i ocjenu činjenica koje su predmet istrage i sudskog postupka.

9. Iako žrtva ne mora nužno biti stranka u krivičnom postupku, ona ima suštinski važnu ulogu u krivičnom postupku. Žrtve takođe mogu biti i svjedoci i prema njima shodno tome postupati kao sa svjedocima, ukoliko nacionalno pravo ne propisuje posebni procesni režim za žrtve.
10. U svrhu ovog Mišljenja, ranjiva lica, bilo da se radi o žrtvama ili svjedocima su lica koja su, zbog svoje starosti (djeca, starija lica), situacije, zrelosti ili invaliditeta (fizičkog ili mentalnog) izložena većem stepenu rizika od štetnih posljedica (fizičkih ili emotivnih) nego drugi. Žrtve mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja su naročito ranjive kategorije, te tužiocima treba da obrate posebnu pažnju o ovom pogledu.
11. Kada ovo Mišljenje upućuje na organe za sprovođenje zakona, iste mogu uključivati, u državama članicama, policiju, istražne agencije, snage bezbjednosti, tužioce ili tužilaštvo, u okviru njihovih odnosnih nadležnosti.

3. Prava žrtava i svjedoka i mjere zaštite

12. Svako ko je žrtva ili svjedok krivičnog djela može trpjeti posljedice fizičke, emotivne, socijalne, ekonomske ili druge prirode, od kojih se neki nikad ne oporave. Ove posljedice mogu, neposredno ili posredno uticati na njima bliska lica.
13. U cilju poštovanja njihovog ljudskog dostojanstva i garantovanja njihove bezbjednosti, krivično-pravni sistemi treba da obezbijede niz prava i mjera zaštite za žrtve i svjedoke, koje bi trebalo da poštuju svi subjekti u krivičnom procesu.
14. Ovakve odredbe mogu takođe doprinijeti boljoj saradnji od strane žrtava i svjedoka koji se osjećaju zaštićenim na odgovarajući način. Takođe je od suštinske važnosti osigurati da žrtve i svjedoci, naročito kada su u pitanju ranjiva lica, dobiju odgovarajuću brigu, savjetovanje i podršku.
15. Žrtve treba da budu obaviještene o njihovim pravima i dužnostima u pogledu zastupanja i učestvovanja i treba da dobiju brz i djelotvoran odgovor na njihove potrebe, na primjer kroz obezbjeđivanje pristupa mjerama čiji je cilj da ih zaštite, kao i adekvatnom obeštećenju za pretrpljene štetne posljedice.

Takođe je važno da krivično-pravni sistem obezbijedi adekvatne odgovore radi sprječavanja sekundarne viktimizacije (vidi stavove 32-38 niže u tekstu).

16. Postoje posebni režimi zaštite koji su potrebni naročito ranjivim kategorijama lica. Bez obzira na navedeno, prema žrtvama i svjedocima se mora postupati pravično i u skladu sa načelom jednakog postupanja prema svima.
17. Prava žrtava i svjedoka se mogu razlikovati zavisno od faze krivičnog postupka u kojoj učestvuju. Kada je u pitanju prijavljivanje krivičnog djela, žrtva ima pravo²⁴⁴ da o krivičnom djelu obavijesti relevantne organe i da bude informisana – od momenta prvobitnog kontakta sa policijom ili tužilačkim organom i na jeziku koji razumije:
 - o procedurama za podnošenje prigovora;
 - o njenim pravima tokom postupka i suđenja;
 - o dostupnosti pravne pomoći, savjeta i podrške;
 - o mogućnosti da u odgovarajućim situacija traži naknadu štete (nematerijalne i materijalne)
 - o mogućnosti da u odgovarajućim situacijama dobije naknadu troškova postupka i drugih povezanih troškova i izdataka.
18. Žrtva takođe ima pravo da traži i dobije, u skladu sa zakonom, informacije:
 - o toku postupka, prikupljanju dokaza i odluci državnog tužioca da preduzme krivično gonjenje (i za koje krivično djelo) ili da ne preduzme krivično gonjenje, ili da predloži alternativno rješavanje spora, kao i o razlozima za pomenute odluke;
 - o mjestu i datumu održavanja pretresa, njenom pravo da prisustvuje i da bude saslušana u postupku, kao i o pravu da u slučajevima propisanim zakonom ima pravnog zastupnika, da ima pristup spisima i evidenciji i pravo da žalbu;
 - o svim mjerama zaštite koje mogu biti određene u njeno ime u cilju zaštite njene anonimnosti, ličnih podataka i bezbjednosti u skladu sa prirodom krivičnog djela i okolnostima predmeta;
 - o dostupnim socijalnim, medicinskim i drugim vrstama pomoći (na primjer, službe za zaštitu žrtava, zdravstvene ustanove, centri za borbu protiv nasilja, sigurne kuće), koje joj stoje na raspolaganju;
 - promjenama u odnosu na zatvorsku kaznu izrečenu osuđenom licu i datumu njegovog mogućeg otpusta;
 - o regionalnim i međunarodnim individualnim/kolektivnim mehanizmima podnošenja predstavki i načinu pristupa istima.

²⁴⁴ U nekim pravnim sistemima ovo prijavljivanje može predstavljati obavezu.

19. U ovom kontekstu, može postojati:

- učešće stručnih lica u pretresu, poput psihologa ili medicinskih i drugih stručnih lica koja pomažu tužiocima, agencijama za sprovođenja zakona ili sudovima (na primjer u predmetima krivičnih djela protiv polne slobode, nasilja u porodici, trgovine ljudima ili dječje pornografije),
 - intervencija specijalizovanih jedinica ili kompetentnih dobro obučених službenih lica koji učestvuju u ispitivanju ili saslušanju;
 - angažovanje službenih lica istog pola kao žrtva ukoliko je to primjereno, naročito za određene vrste krivičnih djela (na primjer predmeti krivičnih djela protiv polne slobode, nasilje u porodici) radi učešća u ispitivanju ili saslušanju;
 - posebni državni programi za zaštitu svjedoka;
 - potreba za izbjegavanjem kontakata sa učiniocem i potreba da se izbjegne ponavljanje davanja dokaza od strane žrtava ukoliko to nije strogo neophodno, kako bi se spriječila sekundarna viktimizacija;
 - upotreba posebnih uslova za davanje dokaza (na primjer posebne prostorije prilagođene djeci, bezbjedne čekaonice, posebne prostorije u okviru sudova ili čak izvan sudskih objekata, ispitivanja koja se sprovode nakon redovnog radnog vremena, korišćenje dvostranih ogledala, video i audio snimanja, posebnih kamera ili televizijskih linkova za prenos davanja iskaza od strane žrtve uživo, ukoliko je potrebno sa zamagljivanjem lica i glasa tehničkim sredstvima).
20. Žrtve, i, kada je to primjereno, svjedoci, treba da budu obaviješteni, makar u posebno teškim okolnostima, o okrivljenom i/ili hapšenju, otpustu ili nedostupnosti učinioca.

4. Uloga tužilaca u zaštiti žrtava i svjedoka

Uloga i dužnosti tužioca prema žrtvama i svjedocima

21. Uloga tužilaca u odnosu na zaštitu žrtava i svjedoka je u velikom broju država propisana zakonom, ali takođe može biti zasnovana na pravnim tradicijama, tužilačkim procedurama ili etičkim pravilima²⁴⁵. Tužiocima imaju dužnost da postupaju u skladu sa standardima profesionalnog ponašanja koji su definisani u ovom Mišljenju.

²⁴⁵ Vidjeti takođe Preporuku Rec (2000)19, stavovi 32 i 33:

32. Državni tužiocima treba da uzmu u obzir interese svjedoka i posebno da preduzimaju ili promovišu mjere za zaštitu njihovog života, bezbjednosti i privatnosti, odnosno da osiguraju da takve mjere budu preduzete.

33. Državni tužiocima treba da uzmu u obzir stavove i zabrinutosti žrtava kada su njihovi lični interesi pogođeni i da preduzmu ili promovisu postupke kako bi se osiguralo da žrtve budu obaviještene kako o njihovim pravima, tako i o dešavanjima u postupku.

22. Tužiocima treba da sa žrtvama i svjedocima uvijek postupaju uz poštovanje, bez diskriminacije i nepristrasno i vodeći računa o ličnim okolnostima ovih lica.
23. Tužiocima treba da postupaju razumno u obavljanju svojih funkcija, uključujući i prilikom postupanja sa žrtvama i svjedocima, naročito ako isti pripadaju ranjivim kategorijama lica.
24. Tužiocima treba da vode računa o zakonskim interesima svjedoka i o stavovima i zabrinutostima žrtava kada su njihovi lični interesi pogođeni, kao i da iniciraju ili preduzimaju radnje kojima se osigurava da su žrtve i svjedoci obaviješteni kako o njihovim pravima, tako i o dužnostima, kao i toku krivičnog postupka.
25. U svim fazama postupka, tužiocima treba da teže zaštiti dostojanstva, privatnosti i porodičnog života i lične bezbjednosti žrtava i svjedoka, a takođe treba da im osiguraju njihova procesna prava, uključujući pravo na informacije i, kada je to moguće, pravo žrtava da dobiju pravnu pomoć i naknadu štete.
26. Uloga zaštite prava žrtava i svjedoka se može, u zavisnosti od pravnog sistema, vršiti u saradnji sa organima za sprovođenja zakona i sudovima.
27. Tužiocima treba da traže od žrtava i svjedoka da prisustvuju sudskom postupku uvijek kada je njihov iskaz od suštinskog značaja za tužilaštvo i odbranu ili kada zakon tako nalaže. Takođe, imajući u vidu značaj iskaza od strane žrtve/svjedoka, države članice treba da uspostave i zakonodavne i institucionalne mehanizme za ispitivanje žrtve /svjedoka kako bi isti mogli da svoj iskaz daju slobodno i bezbjedno.
28. U skladu sa Evropskom konvencijom, prava odbrane se mogu balansirati sa zaštitom svjedoka/žrtve, naročito u pogledu njihovog privatnog života. Stoga se mogu preduzeti određene mjere radi posebne svrhe zaštite svjedoka/žrtve²⁴⁶.
29. Posebne mjere zaštite su mehanizmi koji garantuju fizički i psihički integritet žrtava/svjedoka, kao i, kada je to moguće, članova njihovih porodica, i nepovredivost njihove imovine.
30. U vezi sa navedenim, posebne mjere zaštite treba obezbijediti žrtvama/svjedocima, prije, tokom i nakon davanja iskaza, kao odgovor na moguću zabrinutost koju ova lica imaju za svoje živote, zdravlje i imovinu ili za živote, zdravlje i imovinu članova njihovih porodica.

²⁴⁶ Vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu S. N. protiv Švedske, 2. jul 2002.

31. Tužiocima, policijom i drugim službenicima za sprovođenje zakona treba da imaju mogućnost da primjenjuju mjere zaštite u skladu sa okolnostima krivičnog predmeta i srazmjerno stepenu ugroženosti života, zdravlja i imovine žrtava/svjedoka ili članova njihovih porodica.

Izbjegavanje sekundarne viktimizacije

32. Sekundarna viktimizacija je povreda koju ne nanosi neposredno učinilac, već predstavlja posljedicu radnji tužilaca, organa za sprovođenje zakona ili sudskih organa koji imaju uticaja na žrtvu. Tužiocima treba da izbjegavaju uzrokovanje sekundarne viktimizacije svojim radnjama.

33. Određene vrste žrtava, naročito kada su u pitanju nasilje u porodici, krivična djela protiv polne slobode, trgovina ljudima, terorizam i ilegalna migracija, mogu ispunjavati uslove za posebni status – status posebno ranjive žrtve – usljed nasilja ili prijetnje nasiljem kojima su izložene, kao i u vezi sa rizikom od sekundarne viktimizacije.

34. Neprofesionalni pristup od strane tužilaca, policije i drugih organa za sprovođenje zakona i sudskih organa, može takođe voditi sekundarnoj viktimizaciji. Nerazumijevanje određene situacije može voditi osjećaju izolacije, nesigurnosti i gubitku povjerenja u krivično-pravni sistem od strane žrtava.

35. Neprofesionalne, dugotrajne i neblagovremene istrage i krivično gonjenje mogu za posljedicu imati nepopravljivi gubitak dokaza, odnosno mogu biti u suprotnosti za zahtjevom da se predmet završi u razumnom roku ili sa relevantnim periodom zastarjelosti.

36. Za određene vrste krivičnih djela (npr. nasilje u porodici, krivična djela protiv polne slobode, trgovina ljudima, terorizam, ilegalna imigracija), tužiocima bi trebalo da imaju mogućnost specijalizacije, sticanja znanja iz oblasti sudske psihologije i pohađanja relevantnih profesionalnih obuka, kako bi mogli da ovim predmetima postupaju cjelishodno i kompetentno.

37. Kada saslušanje žrtve po drugi put nije moguće, nije prikladno ili nije neophodno, treba koristiti audio i video snimke, pri čemu se mora voditi računa o načelu kontradiktornosti.

38. U cilju izbjegavanja sekundarne viktimizacije, saslušanje djece mlađeg uzrasta i drugih ranjivih lica treba sprovoditi bez prisustva učinioca, u posebnim prostorijama za saslušanja i korišćenjem audio i video snimaka ili putem vi-

deo-konferencijske opreme. Uz osiguranje poštovanja načela kontradiktornosti, ovi snimci bi trebali biti upotrebljivi u krivičnom postupku kao dokazi²⁴⁷, kako bi se izbjeglo nepotrebno ponavljanje.

Posebnu pažnju treba posvetiti određenim grupama žrtava (na primjer oštećenima kod krivičnih djela terorizma, trgovine ljudima, porodičnog nasilja, krivičnih djela protiv polne slobode)

39. Iako žrtve svih krivičnih djela zaslužuju pažnju policije i organa za sprovođenje zakona i pravosudnih organa, nekima od njih se mora obezbijediti poseban režim zbog posebne prirode trauma koje su pretrpjele ili težine krivičnog djela kojem su bili izložene.
40. Tužiocima, kada je to u okviru njihove nadležnosti, treba da nastoje da identifikuju ove predmete što ranije, i da posebno obrate pažnju na:
 - obezbjeđenje ranog davanja iskaza koji će se kasnije moći koristiti kao dokaz u krivičnom postupku;
 - rano pokretanje krivične istrage i krivičnog gonjenja i adekvatni nadzor nad njihovim ishodom;
 - sprječavanje nepotrebno ponavljanja davanja iskaza od strane žrtve;
 - imenovanje, kada je to primjereno, staratelja djeteta koje učestvuje u postupku;
 - traženje savjeta od stručnih lica i precizno formulisanje pitanja za stručna lica.

Porodično nasilje i krivična djela protiv polne slobode

41. Nasilje u porodici često karakterišu ponovljeni napadi tokom dužeg perioda vremena, sve veća agresivnost učinioca, emotivna međuzavisnost između učinioca i žrtve i tajnovitost (većinom se dešava u privatnosti). Veoma često, žrtva ne želi da saraduje sa organima za sprovođenje zakona, zbog materijalne i psihološke zavisnosti od učinioca, stidljivosti i pretpostavke da će se ponašanje učinioca poboljšati. Žrtve ponekad žele da umanje težinu radnji učinioca, odbijaju da daju iskaz, mijenjaju svoj iskaz ili preuzimaju krivicu na sebe. Ukoliko žrtva želi da da iskaz, ona obično pruža najviši stepen informacija odmah nakon incidenta (veoma često je u pitanju posljednji i najteži napad; ponekad to može biti nakon prvog napada, kada je u pitanju dijete).

²⁴⁷ Vidjeti čl. 23 i 24 Direktive 2012/29/ EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. godine kojom se utvrđuju minimalni standardi u vezi sa pravima, podršci i zaštiti žrtava krivičnih djela - pravo na zaštitu žrtava sa posebnim potrebama zaštite tokom krivičnog postupka. Vidjeti takođe i Smjernice Komiteta ministara Savjeta Evrope o pravosudnom sistemu po mjeri djeteta (2010).

42. Tužiocima, kada je to u njihovoj nadležnosti²⁴⁸, treba da nastoje da postignu rano otkrivanje ovih predmeta i da posebno obrate pažnju na:
- razlikovanje događaja koji potpadaju pod pojam nasilja u porodici;
 - potrebu za pravilnom pravnom kvalifikacijom radnje koja vodi nasilju u porodici; u ovom pogledu, oni ne treba da se usredsrijede samo na najskoriji napad koji je naveo žrtvu da podnese krivičnu prijavu već treba da takođe ispituju i prethodne krivične incidente (postoji rizik od kvalifikovane prethodnih napada kao drugo ili manje teško krivično djelo);
43. Nasilje unutar porodice, krivična pojava koja je često praktično nevidljiva, zahtijeva od istražitelja i tužilaca da pažljivo slušaju ono što žrtva ima da kažu kako bi otkrili, čim je to moguće, kršenja zakona i zaustavili nasilno ponašanje. Saslušanja treba vršiti uz sve potrebne pravne garancije. Takođe je potrebno saradivati sa agencijama i javnim i privatnim ustanovama koje mogu pružiti pomoć žrtvama nasilja u porodici.
44. U cilju izbjegavanja štetnih posljedica za žrtvu u njenom svakodnevnom životu, treba između ostalog, osigurati, kad je to primjereno, da nasilni bračni drug, a ne žrtva napusti porodični dom ili bude podvrgnut zabrani prilaska, a da žrtva ima na raspolaganju savremene tehnologije, poput telefona, kojim će nadležne organe obavijestiti u slučaju neposredne opasnosti.
45. Od suštinskog je značaja da tužiocima, policija i drugi organi za sprovođenje zakona posvete odgovarajuću pažnju prijemu i slušanju žrtvi krivičnih djela protiv polne slobode, posebno ako je žrtva dijete ili lice sa mentalnim invaliditetom.

Trgovina ljudima

46. Trgovina ljudima je krivična pojava koja se javlja u različitim oblicima poput: trgovine migrantima, seksualnog iskorišćavanja ili prinudnog rada²⁴⁹. Žrtve su često ranjiva lica zabrinuta zbog posljedica krivičnog djela i izbjegavanja

²⁴⁸ Videti posebno Preporuku Rec (2002) 5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja.

²⁴⁹ Pojedini izrazi - ropstvo, ropски položaj i prinudni rad mogu se susresti u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa čl. 4 Konvencije. Definicija ovih izraza treba da bude precizna, ali fleksibilna i sposobna da se prilagodi različitim okolnostima. Procesni aspekti čl. 4 uključuju pozitivne obaveze država ugovornica da djelotvorno krivično gone i kažnjavaju svako krivično djelo čiji cilj je zadržati određeno lice u ropstvu, ropskom položaju ili prinudnom radu - tj. procesnu obavezu da djelotvorno istraže krivična djela učinjena u okviru nadležnosti države. Djelotvorna istraga mora biti nepristrasna, nezavisna, temeljna i dovoljna, hitna i podvrgnuta javnom nadzoru i ne predstavlja a priori pitanje rezultata, već upotrijebljenih sredstava.

osvete od strane učinilaca. Stoga je važno da im tužioci, policija i drugi organi za sprovođenje zakona i pravosudni organi pomognu da dobiju potrebnu podršku kako bi osigurali njihovu zaštitu i izmjestili ih iz kriminalne sredine.

47. Nadležni organ treba da obrati posebnu pažnju na:

- djelotvornu istragu predmeta;
- ranu identifikaciju žrtve ili potencijalnog žrtve trgovine ljudskim bićima;
- pravilnu pravnu kvalifikaciju radnje izvršenja kao krivičnog djela trgovine ljudima, a ne kao drugog, naročito ne lakšeg krivičnog djela;
- konkretnu i djelotvornu zaštitu prava žrtava ili potencijalnih žrtava kod trgovine ljudima;
- razmatranje novih oblika trgovine ljudima, kakvi su na primjer rani ili prisilni brakovi, brakovi koji nisu sklopljeni u cilju zajednice života, prisiljavanje žrtava, uglavnom djece da prose i vrše krivična djela;
- moguće veze između trgovine ljudima i krivičnih aktivnosti koje se odnose na ilegalnu migraciju;
- primjenu, kada je to moguće, načela nekažnjavanja prema oštećenima kod trgovine ljudima²⁵⁰.

48. U okviru ilegalne migracije, kod koje su životi i zdravlje migranata veoma često ugroženi, tužioci, policija i drugi organi za sprovođenje zakona treba da obrate posebnu pažnju na:

- moguće veze između ilegalne migracije i trgovine ljudima i mogućeg rasta broja predmeta trgovine ljudima u vezi sa imigrantima;
- identifikovanje krijumčara i kriminalnih krijumčarskih mreža;
- identifikovanje krivičnih djela u vezi sa ilegalnom migracijom, npr. falsifikovanje dokumenata (ličnih karata, viza, dozvola za boravak, registracija tražilaca azila) i veza između krijumčara i drugih krivičnih aktivnosti (trgovina ljudima, zloupotreba opojnih droga, krivična djela protiv imovine);
- praćenje društvenih medija (oglašavanje usluga, regrutovanje vozača, informacije o razvoju migratornih ruta, situacija u zemljama odredišta, oglasi poput „tražim putnika“);
- fokusiranje na djecu migrante bez pratnje ili na druga izolovana lica – za njih postoji veća vjerovatnoća da su žrtve trgovine ljudima zbog njihovog ranjivog položaja;
- kontekst ilegalne migracije i terorizma i druge moguće međusobne povezanosti.

250 Načelo nekažnjavanja nije u suprotnosti sa ljudskim pravima. Vidjeti Evropski sud za ljudska prava u predmetu Rantsev protiv Kipra i Rusije i u predmetu Siliadin protiv Francuske - dio čl. 4 Konvencije. Vidjeti takođe i Konvenciju Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (član 26).

Terorizam

49. Teroristički akti često ostavljaju žrtve teško traumatizovanim i izolovanim nakon događaja. Stoga je važno da tužioci, u skladu sa svojim nadležnostima i odmah po saznanju činjenica, obrate pažnju na sudbinu žrtava tokom istraga i tokom čitavog trajanja postupka²⁵¹.
50. Naročito je važno da porodice i srodnici žrtava budu obaviješteni čim je to moguće o njihovoj sudbini. Obavješćavanje o stanju žrtve, da li je povrijeđena, preminula ili nestala, treba da bude učinjeno na human način. Oni takođe treba da dobiju adekvatnu i besplatnu urgentnu pomoć uz puno poštovanje njihove privatnosti.
51. Treba preduzeti svaku predostrožnost prilikom vraćanja tijela i predmeta koji pripadaju žrtvama terorističkih akata.
52. Tužioci takođe treba da nastoje da žrtvama prenesu, kad god je to primjereno, pouzdane informacije o činjenicama i toku istraga, pri čemu posebno treba voditi računa žrtve budu obaviještene prije nego što se informacije podijele sa medijima i objave od strane istih.
53. Žrtve terorističkih akata su često veoma teško pogođene u pogledu njihovog fizičkog i psihičkog integriteta, ali takođe i u pogledu njihove finansijske situacije. Tužioci treba da osiguraju, u mjeri u kojoj je to moguće, brzo procesuiranje predmeta kako bi se omogućilo blagovremeno i odgovarajuće obeštećenje u odnosu na sve pretrpljene štetne posljedice.

Upotreba specijalnih mjera ili procedura za zaštitu u rehabilitaciju žrtava/svjedoka

Podrška i pomoć

54. Potrebno je da postoji dovoljan nivo materijalnih, ljudskih i finansijskih resursa da bi se obezbijedila odgovarajuća zaštita i pomoć žrtvama i svjedocima. Ljudski resursi ne treba da obuhvate samo obučene tužioce, već takođe i psihologe, pedagoge i druga kompetentna stručna lica.
55. Kako javne ustanove i NVO često igraju važnu ulogu u realizaciji programa i projekata za pomoć žrtvama i svjedocima, treba organizovati djelotvornu saradnju sa istima.

²⁵¹ Vidi takođe Smjernice o zaštiti žrtava terorističkih akata usvojene od strane Komiteta ministara 2. marta 2005.

Davanje iskaza od strane žrtava i svjedoka naročito kada su u ranjivom položaju: mogućnost davanja iskaza pod zakletvom, procjena rizika, kao i druge mjere zaštite

56. Kako bi se izbjegla nepotrebna sekundarna viktimizacije, tužiocima treba da procjene da li saslušanje žrtava i svjedoka, naročito kada su isti ranjiva lica, može da obezbijedi informacije koje su relevantne za predmet.
57. Ranjive žrtve i svjedoci treba da u budu u potpunosti i unaprijed informisani o posljedicama i opsegu njihovog saslušanja.
58. Tužiocima treba da poštuju pravo djece da imaju odgovarajuće zastupanje u postupku.
59. Kada je potrebno davanje iskaza pod zakletvom, žrtva ili svjedok treba da budu upozoreni o posljedicama takvog davanja iskaza.
60. U pravnim sistemima u kojima se od žrtve/svjedoka može tražiti da da iskaz pod zakletvom, kada isti prigovaraju davanju takvog iskaza bilo zbog toga što nemaju vjerska uvjerenja ili zbog toga što je to u suprotnosti sa njihovim vjerskim uvjerenjima, treba im dozvoliti da daju svečanu potvrdu (izjavu) i treba priznati da davanja iskaza na ovaj način istu snagu i dejstvo kao davanje iskaza pod zakletvom.
61. Učešće naročito ranjivih žrtava i svjedoka u krivičnom postupku treba da bude podvrgnuto mehanizmima analize upravljanja rizikom, kojima se otkrivaju moguće prijetnje po ova lica, kako bi se osigurale odgovarajuće i srazmjerne mjere zaštite i pratila djelotvornost njihove primjene.

Dejstvo odbijanja ili nemogućnosti djece, lica sa mentalnim invaliditetima ili drugih ranjivih lica da pruže dokaze

62. U skladu sa zakonom, svako lice može biti saslušano bez obzira na njegovu starost, ako su mu poznate okolnosti relevantne za krivično djelo. Ako se prije saslušanja djeteta pojavi pitanje da li je dijete u stanju da pravilno razumije i kontekstualizuje okolnosti krivičnog predmeta ili da li sprovođenje procesnih aktivnosti može imati negativan psihološki uticaj na dijete, proceduralnu aktivnost treba sprovoditi na osnovu procjene stručnih lica.
63. Sud je taj koji odlučuje, u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima i uz pomoć stručnih lica, da li lice sa mentalnim invaliditetom može da da iskaz, na osnovu sposobnosti datog lica da razumije i pravilno iskaže okolnosti pred-

meta i pod uslovom da se time ne ugrožava njegovo zdravlje.

Pomoć stručnih lica žrtvama i svjedocima

64. Žrtve i svjedoci koji imaju poteškoće u razumijevanju pitanja i pružanju dokaza mogu svjedočiti uz pomoć odgovarajućih stručnih lica i u toku postupka i tokom prekrivične faze kako bi se osigurala koherentna komunikacija.
65. Stručno lice može objasniti pitanja licu koje svjedoči, kao i njegove odgovore, kako bi se osigurala odgovarajuća komunikaciju sa tužiocem i sudom. Učešće stručnih lica ne bi trebalo da umanjuje dužnost tužioca da osigura da pitanja koja su postavljena žrtvi i svjedoku budu relevantna i da odgovaraju stepenu njegove intelektualne zrelosti. Domaće zakonodavstvo i/ili druga akta treba da propišu pravila za odgovarajuće ponašanje stručnih lica u ovom pogledu.

Posebne mjere u vezi sa dopuštenošću dokaza

66. Domaće zakonodavstvo treba da propiše posebne mehanizme kojima se osigurava prihvatljivost dokaza dobijenih korišćenjem posebnih sredstava. U ovom kontekstu se mogu koristiti video snimci saslušanja, saslušanja na drugoj lokaciji putem video-konferencijske veze/TV linka uživo ili prikazivanja prethodno snimljenih vizuelno zapisanih iskaza. Ovi mehanizmi treba da obezbijede odgovarajuće garancije usmjerene na osiguranje pravičnog suđenja, poštovanje garancija načela kontradiktornosti propisanih za optuženog članom 6 stav 3 tačka (d) Evropske konvencije, osiguraju pouzdanost dokaza i kao i da štite prava lica protiv kojih je iskaz upravljen.

Izbjegavati ispitivanje žrtava i svjedoka više puta i unakrsno ispitivanje o njihovom ličnom životu

67. Kada je to u okviru njihovih nadležnosti tužiocima treba da preduzmu mjere za smanjenje broja saslušanja djece, lica sa mentalnim invaliditetom i ranjivih lica uopšte. Ova lica treba ispitati, ako je to moguće, jednom i samo kada je to neophodno. Saslušanje treba da bude što sveobuhvatnije, kako bi se izbjeglo ponavljanje. Kada psiholog ili drugo relevantno stručno lice utvrdi da neposredno saslušanje može nanijeti štetu djetetu ili licu sa mentalnim invaliditetom, treba razmotriti mogućnost da se saslušanje sprovede putem adekvatnih tehničkih sredstava.
68. Neposrednu komunikaciju između ranjive žrtve/svjedoka i navodnog učionica treba ograničiti u što je moguće većoj mjeri, posebno u slučajevima

seksualne eksploatacije, seksualnog zlostavljanja i seksualnog nasilja, a treba je omogućiti samo kada je to strogo potrebno kako bi se osiguralo pravično suđenje. To može uključiti dozvolu žrtvi/svjedoku da iskaz daju iz panela ili drugog sličnog uređaja kako ne bi mogli da vide optuženog.

Mogućnost isključenja javnosti sa suđenja

69. Suđenja po pravilu treba da se održavaju uz prisustvo javnosti. U veoma ograničenim okolnostima, međutim, domaće zakonodavstvo treba da predvidi mogućnost zatvorenih (in camera) pretresa (na primjer kada prisustvo javnosti može dovesti do kršenja prava žrtve ili svjedoka na privatni život ili može uzrokovati psihicke ili druge patnje djetetu). U svakom slučaju, o ovom pitanju treba da odlučuje sud, koji pri tome mora uvijek voditi računa da se osigura poštovanje pravičnog suđenja i transparentnosti.

Uloga tužilaca i drugih aktera u sprovođenju ovih prava i u slučaju njihovog kršenja

70. Tužioci, kada je to moguće, treba da sarađuju sa policijom i drugim organima za sprovođenje zakona i pravosudnim organima, ustanovama za podršku žrtvama, savjetodavnim jedinicama za posredovanje i pomirenje i nevladinim organizacijama. Tužilac, kada je to moguće, treba da sarađuje sa ustanovama (centrima za socijalni rad, mjesnim zajednicama, bolnicama, obrazovnim ustanovama, jedinicama za zaštitu svjedoka i jedinicama za zaštitu prava žrtava) ili da upućuje žrtve na te ustanove radi dobijanja podrške i pomoći (pravne, psihološke, finansijske u vezi sa stanovanjem, obrazovanjem i zapošljavanjem) koje će im omogućiti oporavak nakon nasilja.

71. Žrtvu treba informisati o dostupnim opcijama u vezi sa pristupom pravdi, kao što su posredovanje, pomirenje i restorativna pravda²⁵². Uzimajući u obzir njenu starost, zrelost i mentalne sposobnosti, žrtvu treba u tom pogledu informisati o rizicima i prednostima svakog od raspoloživih izbora.

72. Tužilac, kada je to moguće, treba da preduzme neophodne mjere kako bi se žrtvama pružile dovoljne i pravovremene informacije o dostupnim službama podrške i zakonskim mjerama na jeziku koji mogu da razumiju²⁵³.

73. Tužilac treba, kada je to moguće, da koristi sve pravne lijekove protiv neosno-

252 Ovakav pristup takođe zahtijevaju i Osnovna načela Ujedinjenih nacija o korišćenju programa restorativne pravde u krivičnim stvarima (2002.) i Preporuka Savjeta Evrope br. R (99) 19 o posredovanju u krivičnim stvarima.

253 Videti Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011.).

vanih odluka policije i drugih organa za sprovođenje zakona koji se donijete na štetu žrtava i svjedoka.

5. Obuka

74. Stručna obuka, koja je pravo i dužnost tužilaca uopšte, od ključnog je značaja u oblasti sa mogućim socijalnim, medicinskim i psihološkim implikacijama, kakva su odnosi sa žrtvama i svjedocima krivičnih djela i ranjivim licima uključenim u krivični postupak. Programi obuke treba da obuhvate razmjenu informacija i iskustava o dobrim praksama i operativnim modelima na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.
75. Zaštitu prava žrtava i svjedoka treba priznati kao suštinski važan elemenat zakonitog postupka i pravičnog suđenja. Shodno navedenom, ova tema treba da bude obuhvaćena programima i inicijalne i kontinuirane obuke tužilaca, kako bi postala značajna komponenta njihovog stručnog znanja i kulture.
76. Pojedine vrste krivičnih djela predstavljaju poseban izazov kada su u pitanju žrtve/svjedoci. Na primjer, u predmetima organizovanog kriminala, terorizma ili računarskog kriminala, svjedoci se mogu osjećati izloženim neposredno nastupajućim prijetnjama; kod seksualnog nasilja ili nasilju u porodici, ranjive žrtve/svjedoci su izloženi specifičnim problemima; kod krivičnih djela učinjenih putem interneta, žrtva se može osjećati nemoćnom da se suprotstavi agresijama, krađi identiteta itd.
77. Tužioci se mogu bolje suočiti sa svakim od ovih izazova ukoliko su svjesni mogućih psiholoških efekata na date osobe i odgovarajućih tehnika za uspostavljanje odnosa sa ranjivim licima. Stoga se preporučuje specijalistička obuka, uz učešće ne samo istražitelja i pripadnika drugih pravnih profesija, već i stručnih lica iz drugih profesija i NVO.
78. Programi obuke treba da se odnose na odgovarajući pristup različitim vrstama žrtava/svjedoka, na njihovo poštovanje i zaštitu i djelotvornost njihovih prava u okviru krivičnog postupka. Potrebno je razmotriti odgovarajuće tehnike ispitivanja i saslušanja, kako bi se dobio istinit i sveobuhvatan iskaz, uz istovremeno izbjegavanje bilo kakvog negativnog uticaja na dato lice.
79. Kvalifikovani i obučeni tužioci mogu doprinijeti obuci zaposlenih u tužilaštvu, policiji i drugim agencijama za sprovođenje zakona, kako bi oblast sprovođenja zakona u cjelini posjedovala isto stručno znanje i kulturu i imala iste odgovarajuće operativne alate.

6. Međunarodna saradnja

80. Zbog široko rasprostranjene internacionalizacije različitih aspekata društvenog života, međunarodna saradnja u borbi protiv kriminala, uključujući pravosudnu i policijsku saradnju, kao i tehničku pomoć, sve je važnija za zaštitu prava žrtava/svjedoka u krivičnim postupcima, posebno u predmetima terorizma i transnacionalnog kriminala, uključujući npr. trgovinu ljudima i ljudskim organima, seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje djece i računarski kriminal.
81. Uloga tužioca u vezi sa međunarodnom saradnjom u borbi protiv kriminala, a time i u zaštiti svjedoka i prava žrtava je od velikog značaja, posebno u vezi s formalnom i neformalnom razmjenom stručnih znanja i informacija, kako na zahtjev, tako i na sopstvenu inicijativu (npr. dijeljenje otisaka prstiju i DNK podataka), izručenjem²⁵⁴, uzajamnom pravnom pomoći²⁵⁵, prenosom postupaka u krivičnim stvarima²⁵⁶, kao i zapljenom, oduzimanjem i povraćajem imovine stečenih kriminalnim aktivnostima iz inostranstva.²⁵⁷ Napore da se ažurira i proširi postojeća pravna osnova za ovakvu saradnju treba da nastaviti uz aktivno učešće svih državnih tužilaštava u Evropi.
82. Međunarodna saradnja na polju oduzimanja imovine u inostranstvu i njen povraćaj je od najvećeg značaja za žrtve²⁵⁸. Stoga CCPE podstiče države članice da uspostave i unaprijede zajedničke pravne osnove za vraćanje oduzete imovine u okviru međunarodne saradnje.
83. Tužioci treba da budu upoznati sa i da koriste relevantne međunarodne akte u kontekstu zaštite žrtava i svjedoka, posebno Evropsku konvenciju o obeštećenju žrtava nasilnih krivičnih djela (1983, CETS br. 116)²⁵⁹ i skorije krivične

254 Vidjeti, prije svega, Evropsku konvenciju o izručenju (1957, ETS br. 24) i 4 dodatna protokola (1975, ETS br. 086; 1978, ETS br. 098; 2010, CETS br. 209; 212, CETS br. 212).

255 Vidjeti, prije svega, Evropsku konvenciju o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima (1959, ETS br. 30) i još dva dodatna protokola (1978, ETS br. 099; 2001, ETS br.182).

256 Vidjeti Evropsku konvenciju o prenosu postupaka u krivičnim stvarima (1972, ETS br. 073).

257 Vidjeti npr. Konvenciju o pranju, traženju, zapljeni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom (1990, ETS br. 141) i Konvenciju Savjeta Evrope o pranju, traženju, zapljeni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (2005, CETS br. 198).

258 Kao novina nedavnog uspostavljenog sistema, Konvencija Savjeta Evrope o pranju, traženju, zapljeni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (2005.) nameće oba vezu stranama ugovornicama da daju prioritet razmatranju vraćanja oduzete imovine strani ugovornici koja upućuje zahtjev, u mjeri u kojoj joj to dozvoljava domaći zakon i ako se to od nje traži, da se obezbijede da žrtve budu obeštećene ili da se oduzeta imovina vrati svojim legitimnim vlasnicima (član 25, stav 2).

259 Ova Konvencija je stupila na snagu 1. februara 1988. i do sada ima 26 ratifikacija/pristupanja i

no-pravne konvencije Savjeta Evrope sa odredbama koje se odnose na zaštitu prava žrtava i svjedoka i članova njihovih porodica.²⁶⁰

84. Tužioci takođe treba da u okviru međunarodne saradnje u punom stepenu koriste nove tehnologije kako bi osigurali legitimna prava žrtava i svjedoka (npr. mogućnost davanja iskaza iz inostranstva bez putovanja, naročito video-konferencijskom vezom, kao i mogućnost pribavljanja elektronskih dokaza iz inostranstva).
85. Tužioci treba da djelotvorno koriste i podržavaju postojeća međunarodna tijela za saradnju, kao što su Eurojust i pravosudne mreže (poput Evropske pravosudne mreže). Takođe treba široko koristiti moderne instrumente za saradnju, kao što su kontrolisana isporuka, prikrivene istrage i zajednički istražni timovi.
86. Uzimajući u obzir Bijelu knjigu o transnacionalnom organizovanom kriminalu (2014), a posebno njene odredbe koje se odnose na jačanje međunarodne pravosudne saradnje i zaštitu svjedoka, CCPE smatra da postoji interes za sprovođenje mjera predviđenih Akcionim planom Savjeta Evrope za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (2016.-2020.)²⁶¹, koje uključuju, između ostalog, koordinaciju međunarodnih programa zaštite svjedoka uz opredjeljivanje odgovarajućih budžetskih sredstava, izradu smjernica o pravima i dužnostima zaštićenih svjedoka i ažuriranje relevantnih akata i publikacija Savjeta Evrope²⁶².
87. Međunarodnu saradnja u predmetima zaštite svjedoka treba dalje razvijati uzimajući u obzir nacionalne i međunarodne dobre prakse u ovoj oblasti²⁶³.

osam potpisa koji nisu praćeni ratifikacijom, i prvi je međunarodni sporazum posebno posvećen zaštiti prava žrtava na obeštećenje koji je zaključen u okviru Savjeta Evrope.

- 260 Vidjeti npr. Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju terorizma (2005, CETS br. 196), čl. 13; Konvenciju Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (2005, CETS br. 197), Poglavlje III; Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (2007, CETS br. 201), Poglavlje IV; Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011, CETS br. 210), Poglavlje IV; Konvenciju Savjeta Evrope o falsifikovanju medicinskih proizvoda i sličnih krivičnih djela koja uključuju pretnje javnom zdravlju (2011, CETS br. 211), Poglavlje IV; Konvenciju Savjeta Evrope o manipulaciji sportskim takmičenjima (2014, CETS № 215), čl. 21; Konvenciju Savjeta Evrope protiv trgovine ljudskim organima (2015, № 216), Poglavlje IV.

261 Dokument CDPC (2015) 17 Fin, 2. mart 2016.

262 Posebno Preporuka Rec (2005.) 9 o zaštiti svjedoka i saradnika, «Zaštita svjedoka teških krivičnih djela - Priručnik za organe za sprovođenje zakona i sudstvo» (2006.), «Terorizam: Zaštita svjedoka i saradnika pravde» (2006.).

263 Vidi, npr. UNDCP-ov Model zakona o zaštiti svjedoka (2000.) i Sporazum o zaštiti učesnika krivičnog postupka, potpisan u okviru Zajednice nezavisnih država 28. novembra 2006. godine, a stupio na snagu 13. aprila 2009.

PREPORUKE

1. Tužiocima moraju da sa najvećim kvalitetom i efikasnošću vrše svoje dužnosti u vezi sa zaštitom prava žrtava i svjedoka, tokom različitih faza krivičnog postupka, uključujući i tokom faze izvršenja sudskih presuda.
2. Sistemi krivičnog pravosuđa treba da uključe sveobuhvatan skup prava i mjera zaštite za žrtve i svjedoke, koje bi trebalo da poštuju svi akteri krivičnog postupka. Žrtve i svjedoci, naročito kada su u pitanju ranjiva lica, treba da dobiju adekvatnu brigu, savjetovanje i podršku.
3. Postupanje državnog tužilaštva prema žrtvama i svjedocima treba da bude pravično i da odražava poštovanje njihovog dostojanstva. Žrtve i svjedoci treba da budu obaviješteni o svim pravima koja im pripadaju, uključujući pravo na zastupanje i učestvovanje u postupku, dok na njihove potrebe treba odmah odgovoriti (obezbjedivanjem mjera zaštite, naknadom štete itd.).
4. U svim fazama postupka tužiocima treba da teže obezbjeđivanju zaštite dostojanstva, privatnog i porodičnog života i lične bezbjednosti žrtava i svjedoka i osiguranju njihovih procesnih prava, uključujući pravo na informacije o toku postupka i, kada je to primjereno, pravo žrtava da dobiju pravnu pomoć i naknadu štete.
5. Tužiocima, policija i drugi službenici za sprovođenje zakona uključeni u krivični postupak treba da imaju mogućnost primjene posebnih mjera zaštite u skladu sa okolnostima krivičnog predmeta i stepenom u kojem su život, zdravlje i imovina žrtava/svjedoka ili članova njihovih porodica ugroženi.
6. Tužiocima treba da poseduju neophodne vještine za krivično gonjenje posebno osjetljivih predmeta kao što su terorizam, trgovina ljudima, nasilje u porodici i krivična djela protiv polne slobode i treba da sarađuju sa svim relevantnim akterima, kako javnim, tako i privatnim, kako bi njihovo postupanje u takvim predmetima bilo djelotvornije i kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija. Kada je to potrebno, mogu se u tom cilju obrazovati posebno obučene jedinice krivičnog gonjenja.
7. Tužilaštvima treba staviti na raspolaganje dovoljan nivo materijalnih, ljudskih i finansijskih resursa za pružanje odgovarajuće zaštite i pomoći žrtvama i svjedocima. Žrtve treba takođe da budu informisane o regionalnim i među-

narodnim individualnim/kolektivnim mehanizmima podnošenja predstavki i o načinu pristupa istima.

8. Žrtve treba informisati o dostupnim opcijama za pristup pravdi, kao što su posredovanje, pomirenje ili restorativna pravda.
9. Zaštita prava žrtava i svjedoka, naročito kada su u pitanju ranjiva lica, kao i odgovarajući pristup različitim vrstama žrtava/svjedoka, treba da bude sastavni dio programa inicijalne i kontinuirane obuke tužioca, kako bi postala značajna komponenta njihovog profesionalnog znanja i kulture.
10. U interesu žrtava i pravde, tužioci treba da koriste i podržavaju postojeća međunarodna tijela za saradnju, kao i da promovišu razvoj postojećih i novih instrumenata međunarodne saradnje. U tom pogledu, posebnu pažnju treba posvetiti oduzimanju imovine stečene kriminalom aktivnošću i povraćaju oduzete imovine.